

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI

Научный вестник Бухарского государственного университета
Scientific reports of Bukhara State University

5/2024

E-ISSN 2181-1466

9 772181 146004

ISSN 2181-6875

9 772181 687004

5/2024

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI
SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY
НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК БУХАРСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

Ilmiy-nazariy jurnal

2024, № 5, aprel

Jurnal 2003-yildan boshlab **filologiya** fanlari bo'yicha, 2015-yildan boshlab **fizika-matematika** fanlari bo'yicha, 2018-yildan boshlab **siyosiy** fanlar bo'yicha, **tarix** fanlari bo'yicha 2023 yil 29 avgustdan boshlab O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar Vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan zaruriy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2000-yilda tashkil etilgan.

Jurnal 1 yilda 12 marta chiqadi.

Jurnal O'zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2020-yil 24-avgust № 1103-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: 200117, O'zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy.

Elektron manzil: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

TAHRIR HAY'ATI:

Bosh muharrir: Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bosh muharrir o'rinbosari: Rasulov To'liqin Husenovich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor

Mas'ul kotib: Shirinova Mexrigiyo Shokirovna, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Kuzmichev Nikolay Dmitriyevich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor (N.P. Ogaryov nomidagi Mordova milliy tadqiqot davlat universiteti, Rossiya)

Danova M., filologiya fanlari doktori, professor (Bolgariya)

Margianti S.E., iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Indoneziya)

Minin V.V., kimyo fanlari doktori (Rossiya)

Tashqarayev R.A., texnika fanlari doktori (Qozog'iston)

Mo'minov M.E., fizika-matematika fanlari nomzodi (Malayziya)

Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor

Adizov Baxtiyor Rahmonovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Abuzalova Mexriniso Kadirovna, filologiya fanlari doktori, professor

Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor

Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor, xalqaro psixologiya fanlari akademiyasining haqiqiy a'zosi (akademigi)

Baqoyeva Muhabbat Qayumovna, filologiya fanlari doktori, professor

Bo'riyev Sulaymon Bo'riyevich, biologiya fanlari doktori, professor

Jumayev Rustam G'aniyevich, siyosiy fanlar nomzodi, dotsent

Djurayev Davron Raxmonovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Umarov Baqo Bafoyevich, kimyo fanlari doktori, professor

Murodov G'ayrat Nekovich, filologiya fanlari doktori, professor

O'rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor

Navro'z-zoda Baxtiyor Nigmatovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Hayitov Shodmon Ahmadovich, tarix fanlari doktori, professor

To'rayev Halim Hojiyevich, tarix fanlari doktori, professor

Rasulov Baxtiyor Mamajonovich, tarix fanlari doktori, professor

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Quvvatova Dilrabo Habibovna, filologiya fanlari doktori, professor

Axmedova Shoira Nematovna, filologiya fanlari doktori, professor

Bekova Nazora Jo'rayevna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor

Amonova Zilola Qodirovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Hamroyeva Shahlo Mirjonovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Nigmatova Lola Xamidovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Boboyev Feruz Sayfullayevich, tarix fanlari doktori

Jo'rayev Narzulla Qosimovich, siyosiy fanlar doktori, professor

Xolliyev Askar Ergashovich, biologiya fanlari doktori, professor

Artikova Hafiza To'ymurodovna, biologiya fanlari doktori, professor

Hayitov Shavkat Ahmadovich, filologiya fanlari doktori, professor

Qurbonova Gulnoz Negmatovna, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Ixtiyarova Gulnora Akmalovna, kimyo fanlari doktori, professor

Rasulov Zubaydullo Izomovich, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Mirzayev Shavkat Mustaqimovich, texnika fanlari doktori, professor

Samiyev Kamoliddin A'zamovich, texnika fanlari doktori, dotsent

Esanov Husniddin Qurbonovich, biologiya fanlari doktori, dotsent

Zaripov Gulmurot Toxirovich, texnika fanlari nomzodi, professor

Jumayev Jura, fizika-matematika fanlari nomzodi, dotsent

Klichev Oybek Abdurasulovich, tarix fanlari doktori, dotsent

G'aybulayeva Nafisa Izattullayevna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

MUNDARIJA *** СОДЕРЖАНИЕ *** CONTENTS		
ADABIYOTSHUNOSLIK *** LITERARY CRITICISM *** ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ		
Қувватова Д.Х., Сафарова Х.О.	Самандар Воҳидовнинг дostonчиликдаги ижодий изланишлари	3
Davronova Sh.G‘.	Isajon Sulton hikoyalarida ma’naviy qadriyatlar talqini	8
Ражабов Д.З., Ражабова Р.З.	Халқ кўшиқларининг пайдо бўлиш асослари ва табиатига хос хусусиятлар	13
Qodirova M.A.	Ahmad A’zam badiiy tasvir mahorati	19
Xamdamova S.B., Gaybulloyeva V.Sh.	Emili Dickinson she’riyatida romantizm xususiyatlari in’ikosi	25
Inoyatova D.I.	The comparison of the concept of ugliness in english and uzbek proverbs	29
Israilov G‘.B.	Sakkokiy devoni xususida	33
Jabborova M.V.	Zamonaviy o‘zbek she’riyatida samoviy timsollarning lirik qahramon ruhiyatini ifodalashdagi badiiy-estetik talqini	
Sharopova Sh.Sh., Kilicheva M.R.	Identifying the “story telling” element of self-help genre on the work of “How to win friends and influence people” by Dale Carnegie	41
Mulloqulova Z.Sh.	O‘zbek adabiyotida adabiy topishmoqlarning badiiyati	45
Xolnazarova M.X.	Buxoriy hadislarida odob-axloq tushunchalari	49
Ziyodulloeva A.A.	Psycho-emotional features of color interpretation in english literary works	55
Исаева Г.А.	Дихотомия образа врага в военной литературе Шухрата и Ю.Бондарева	60
Кенджаева Г.Ф.	Способи передачи паремиологических единиц в русских и английских переводах романа Абдулла Кадыри «Минувшие дни»	67
Розикова Н.Н.	Метажанровые трансформации и экспериментальное переопределение жанров в современной литературе	71
Nazarova G.P., Davronova R.A.	Laila’s attitude towards gender discrimination in Khaled Hosseini’s “A thousand splendid suns”	78
Каримова И.Д.	Вера в бога как механизм выживания в романе "Робинзон Крузо" Даниэля Дефо	82
Murtazayev E.N.	XX asr jahon adabiyotida ekspressionistik qarashlar	87
Махмудова С.Х.	Erkin Vohidovning “O‘zbekiston” she’rida vatan talqinlari	91
JURNALISTIKA *** JOURNALISM *** ЖУРНАЛИСТИКА		
Berdiyeva S.A.	O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti devoni tarkibida matbuot kotibining roli	95
Primov Sh.M.	“Mushtum” jurnalining tarixiga bir nazar	101
Berdiyeva S.A.	O‘zbekistonda matbuot xizmatlari	105
“NAVOIY GULSHANI”		
Hikmet K., Sayliyeva M.R.	Ey, nubuvvat xaylig’a xotam bani Odam aro	112

САМАНДАР ВОҲИДОВНИНГ ДОСТОНЧИЛИКДАГИ ИЖОДИЙ ИЗЛАНИШЛАРИ

Қувватова Дилрабо Ҳабибовна,

Бухоро Давлат университети профессори, ф.ф.д.

d.h.quvvatova@buxdu.uz

Сафарова Ҳилола Охунжоновна,

Бухоро Давлат университети доценти, ф.ф.н.

h.o.safarova@buxdu.uz

Аннотация. Истиқлол йиллари Бухоро адабий ҳаракатчилигида дoston жанрининг яхши намуналари яратилган. Лиро-эпик характердаги бу асарлар сюжет тизими, образлар олами, бадиий тили нуқтаи назарида янги ўзбек адабиёти яратилган шу жанр намуналарига бўйлаша олади. Шу жиҳатдан мақолада таниқли шоир С.Воҳидовнинг “Андух” ва “Сунбула” дostonлари таҳлил этилган.

Калим сўзлар: адабий ҳаракатчилик, дoston, лиро-эпик дoston, ечим, воқеалар ривожси, раҳбар аёл образи, истиқлол мавзуси, кечинма, эпик талқин.

ТВОРЧЕСКИЕ ИЗЫСКАНИЯ САМАНДАРА ВОХИДОВА В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Аннотация. В годы независимости литературное движение Бухары создало хорошие образцы эпического жанра. Эти произведения лирико-эпического характера можно считать образцами нового жанра узбекской литературы по сюжетной системе, миру образов, художественному языку. По этому поводу известный поэт С. Анализируются былины Вахидова «Андух» и «Сунбула».

Ключевые слова: литературная мобильность, эпос, лиро-эпическая эпопея, развязка, развитие событий, образ Ведущей женщины, тема независимости, мольба, эпическая интерпретация.

CREATIVE RESEARCH OF SAMANDAR VOHIDOV IN FICTION

Annotation. In the years of independence, Bukhara's literary movement created good examples of the epic genre. These works of a lyrical-epic character can be considered examples of the new Uzbek literature genre in terms of the plot system, the world of images, and the artistic language. In this regard, the well-known poet S. Vahidov's epics "Anduh" and "Sunbula" are analyzed.

Key words: literary mobility, Epic, liro-epic epic epic, solution, development of events, image of a Leading Woman, theme of independence, supplication, epic interpretation.

Кириш. Истиқлол йилларида Бухоро адабий муҳитида ҳам ўзига хос янгиланишлар жараёни кечди. Адабий турнинг деярли барча жанрларида асарлар яратилди. Жумладан, бу йилларда дoston жанри ривожланди. С.Воҳидов, Т.Аҳмад, О.Сафаров сингари адабий ҳаракатчиликнинг фаол намунадалари ижоди бундан гувоҳлик беради. Тарихий ўтмиш (Т.Аҳмад “Заъфарон нидолар”, О.Сафаров “Бухорийлар ёхуд ўн икки юлдуз ҳақида кўшик”), замонавий мавзулар (С.Воҳидов “Андух”) кабилар мулоҳазаларимизни тасдиқлаб туради.

Асосий қисм. С.Воҳидовнинг «Андух» дostonида қисса ва романлардаги каби воқеалар муаллиф тилидан баён этилади. Бироқ асар анъанавий дostonлардан фарқли равишда ечимдан бошланади. Яъни ижрокўм раисасининг онаси вафот этади. Шундан сўнг унинг ҳаётида ўзгаришлар вужудга келади. Раиса ўз-ўзини тафтиш қилиш орқали ўз кечмишини кўз ўнгидан ўтказди.

Шоир бир қатор ҳаётий эпизодлар орқали ёлғиз аёлнинг андух тўла ҳаётини, унинг қалб тебранишларини, фожиавий жиҳатларини қаламга олишга интилади. Дастлабки воқеа Кесканчинорда бир келинчакнинг ўзини ёқиши билан алоқадор. Раиса бу хабарни эшитгач, далда бўлиш истагида фожа юз берган хонадонга боради. Бироқ унинг дарди, ғамлари янада ортади. Сабаби, келинчакнинг онасига юпанч тилаб турганда, у раисанинг ёлғизлигини юзига солади:

–Ўзганинг дардига қозилик осон,

Сен фарзанд доғини билмайсан, раис.

Билардинг бирорта туғиб ўстирсанг,

Ғўра бўлмай боланг, бўлганда майиз...[123,213]

Раиса учун бундан ортиқ дашном бўлиши мумкинми? Ана шунда у ёлғизликни янада чуқурроқ хис этади ва умри бесамар ўтаётганлигини англайди.

Иккинчи воқеа онаси томонидан Қиммат буви ҳақида айтиб берилган мунгли ҳикоядир. Қиммат буви эндигина уч кунлик келин вақтида эрини 37-йил қатағони ўз қомига тортади. Шундан бошлаб унинг умри «кутиш бекатлари»да кечади:

Жангга кетганлар келди,
Жондан кечганлар келди.
Келмагандан, лоақал,
«Ўлди»деб хабар келди.
Ундан ҳеч бир садо йўқ,
«Бор», «Йўқ» деган нидо йўқ [123,217].

Қиммат бувининг оху афғони янглиғ янграган юқоридаги сатрларда нафақат бир жабрдийда аёлнинг, балки миллатнинг қайғуси акс этган. Зеро, қатағон йилларида олиб кетилган ватандошларимизга ўз юртига қайтиш насиб этмаган. Кутиш ҳаёти мазмунига айланган аёл ҳатто бошқа турмуш қилишни ҳаёлига келтирмаган. У сўнгги лаҳзагача шу илинжда яшаган:

Келинликда атиги уч кун
Сирдош бўлган сатин чимилдиқ
Бош остидан топилди шу кун,
Тобутига бўлди ёпинчиқ... [123,218]

Бу сатрларда ўзбек аёлининг матонати, садоқати ёлқинланиб турибди. Раисанинг онаси бу мунгли ҳикояни сўзлаб берар экан, қизини бағрига босиб «қолмасинда бекас бандаси», – дейди. Ҳаётда «на дўст, на ҳамроҳ, на ҳамроз» топган раиса шу воқеани ёдга олар экан, аччиқ такдирдан унсиз йиғлайди.

Учинчи воқеа Адол дугонасининг раисани тўйга чорлагани билан боғлиқ. У тўйда элнинг раҳбари сифатида ёшларга никоҳ қоғозини топширмоқчи бўлганида, кайвони хола изн бермайди: аёлманд киши бундай шарафга лойиқлигини айтади. Бу сўзлар раиса қалбига ханжар янглиғ санчилади.

Раиса ҳам шахсий ҳаётда бахтга эришиши мумкин эди:

Кўксимда тош эмас, қиз қалби эди,
Унда ҳам яшарди гард қўнмаган сир.
Мансаб андишаси барини еди,
Хувиллаб қолди у саҳродай тақир.

Бинобарин, барча қизлар каби унинг ҳам ўз муҳаббати – «гард қўнмаган сири» бор эди. Ҳатто яқин дугонаси орқали бу сирини ошкор ҳам қилган эди. Унинг раҳбарликка, мансабга муккасидан кетганлиги бу тўйғуни емира бошлайди. Кўнглидаги йигит унинг мансабдорлигига ишора қилиб, «бошга урамани тафти йўқ ойни» деган жавоби раисани ерпарчин айлайди. Шундан сўнг у бутун ҳаётини ишга бағишлайди.

Шоир раисанинг дардли кечмишини бири иккинчисини тақозо этадиган воқеалар занжирга усталик билан тизади. Бу воқеалар орқали раиса қалбида андуҳга айланган инсоний кечинмалар силсиласи намоён бўлади. Энг муҳими, ёлғизлик моҳиятини, ёлғиз аёл қисматининг ғам- қайғуга тўла онларини акс эттиради. Эпик талқин асосидан кечинмалар суратлари бўй кўрсатади.

Шоирнинг “Сунбула” достони истиклолимизнинг Бухоро тимсолидаги тасвиридир. Биламизки, 1920 йил 2-сентябрида Бухоро қизиллар томонидан ишғол қилинган. 1991 йил 1-сентябрида эса мустақиллик эълон қилинди. Орада нақ 71 йил. Сентябрдан сентябргача Сунбула ойи! Нима бу– тасодифми ёки Аллоҳнинг инояти?! “Сунбула”–ана шу ҳақидаги мушоҳада”.

Достон муқаддима, асосий қисм ва умидбахш Сунбула” кўшиғига стилизация шаклида яратилган бадиа бўлиб, достон экспозициясини ташкил этади. Оддий фолклоризм намунаси бўлган бу кўшиқнинг дастлабки қисмида шўро салтанати даврида халқимизнинг эркисизликда кечган оғир ва армонли ҳаёти тасвирланади:

“Сунбула, эй сунбула,
Ўраб олай гул билан”.
Халқим кўшиқ куйларди,
Кўздан оққан сел билан.
Боғларингда тўкинлик,
Тонгларингда сокинлик.
Етмас фақат эркинлик,
Фарқсиз эдик кул билан. [5,5]

Чиндан-да, халқимизнинг ҳамма нарсаси бор эди гўё. Аммо ҳаммаси ёлғон асосида қурилган эди:

Тинглаб, ўсганим–ёлғон,

Ўқиб ёзганим–ёлғон,

Уқиб, сезганим–ёлғон,

Юрдим ёлғон йўл билан.[5, 7]

“Эркинг ўзингда” дейиларди, лекин ўша эркининг ўзи йўқ эди, “бойликларинг ўзингники” дейиларди, лекин ўша Ватан ўзгалар мустамлакаси эди. Шоир унинг озод бўлишини “ярим аср” орзу тўла дил билан кутганини изҳор этаркан, яна “Сунбула” кўшиғига мурожаат қилади ва ҳақиқий эрк шодиёнасидан хурсанд бўлиб, Истиқлол васфидан дoston битишга киришади.

Шу зайлда достоннинг асосий қисмига киришилади. Асосий қисм эса 1991 йилнинг 1 сентябрдан 1920 йилнинг 2 сентябригача кечган 71 йиллик тарихни ўз ичига олади. Асосий қисм 15 фаслдан иборат бўлиб, “1 сентябр, 1991 йил” манзумаси билан бошланади. Унда XX асрнинг 91 йили Сунбула – Сентябрьда дунёни ҳаяжонга солган ҳодиса – “қадим Туронда истибдод жон узиб”, “зулмат салтанати зер-забар бўлгани” ва бу оламшумул ҳодиса жаҳон аҳлини, жумладан, Ўзбекистон ва унинг халқи қувончини кўкларга етказгани, қолаверса, мустақилликни эълон қилган Юртбоши жасоратини ва унинг халққа мурожаати воқеалари поэтик тасвирланган. Шоир Юртбошининг босиқ ва вазмин нутқи орқали ёрқин қиёфасини чизади:

Сен ҳам халқсан!

Халқлигинга қайт энди!

Бу жаҳонга кимлигинга айт энди!

Гулхан эдинг, сув сепиб кул қилдилар,

Гулшан эдинг, ўт унмас чўл қилдилар.

Кул остида қақнус бўлиб қанот ёз,

Кўк токига бургут бўлиб ёз парвоз.

Етар энди кун кўрганинг қулдаин,

Ўз юртингда ўзингдайсан хўжайин.

Ўзбекдирсан, ўз беклигинг англаб ол,

Ўзлигинга дил кўзи-ла назар сол!

Асли наслинг кимлигини яхши бил.

Мустақилсан!

Мустақилсан!!

Мустақил!!! [5, 22]

Бу нутқдаги поэтик даъваткор руҳни кучайтиришда шоир фойдаланган риторик мурожаатлар, тазодлар, руҳий ва кўчимлар, истиора ва қўшқофия, тўқ ва оч қофиялар, такрорлар ҳамда радифлар ўзига хос вазифани бажарган. Юртбошининг мардона хитоби халқимиз учун “тақдир китоби”га айлангани, қолаверса, “сўнги умид нур”га дўниб, халқнинг асрий орзуси ушалгани шукронаси қалбларга хузурбахш сурур бахшида эта бошлади.

Шоир мустақиллик эълон қилинган кунни таърифлашда энг эзгу сўзларни, энг латиф ўхшатишлар жонлантиришларни, тароватли эпитетларни қўллайди:

Саҳарнинг ёғдуси бугун ўзгача,

Гулларнинг кулгуси бугун ўзгача,

Анор оқимида ўзгача туғён,

Қишлоқ ҳар кунгидан минг қарра хушхон.

Шоир ҳаракатдаги манзарани яратаркан, жонлантириш ва муболағадан, ҳаракатга мос оҳанг жозибасини таъминлашда “ёғдуси-кулгуси”, “туғён-хушхон” каби ёндош қофиялару “бугун ўзгача” каби мураккаб радифдан фойдаланади. Шу асосда банд хотимасида келган хулосаловчи иккиликнинг мантикий жозибасига замин ҳозирлайди:

Истибдод тахтида жон берган Кун бу,

Қарғалар ҳумога жой берган Кун бу.

Қарғалар–истибдод тузуми тимсоли, ҳумо–истиқлол рамзи, шоир шу икки образни қарама-қарши қўйиб, гўзал тазод яратаркан, истибдод салтанати кулаб, ўрнига мамлакат мустақиллиги ва халқимиз эркини барқарор этган миллий истиқлол ғалабасидан нечоғли мамнунлигини алоҳида таъкидлайди. Бундай кўтаринки кайфият кейинги икки банд яқунламаларида ҳам:

Армонлар орзуга эришган Кун бу,

Ёғий ўз ёғига қоврилган Кун бу.

Ва яна:

Хуллас, халқим қайта туғилган Кун бу,
Хуррият юрт узра туғилган Кун бу,
–тарзида қайта-қайта таъкидланади.

Шоир “Куз эди...” фаслида “Ўша кун”даги кўтаринки кайфият тараннумини давом эттирди. Бу шеърда сарлавҳа ўтган замонга дахлдор маънони англатса-да, аслида бу Кунга айланган воқелик – Истиклол воқелигини, ўтмишда таъқиқланган иймону эътиқодимиз, қадриятларимиз, онгу шууримизнинг қайтгани, гурур ва ифтихоримизни тиклангани сурурини ифодалайди.

“Сабр туби олтин” деганларидек, ниҳоят “бекорга ўлмаган Фитратлар оҳи” шўро салтанатини чок-чокидан титиб, шўрини қуритди. Тасодифни қаранги, бу кун ҳам Сунбула – Сентябрнинг 1-кунига тўғри келибди. Аммо 71 йилдан кейинги – 1991 йилнинг 1 сентябри – бу Кун! Шу тарика Сунбула–Сентябр шоир учун рамзий моҳият касб этган. Шу куни “Машъум кунлар маломатин этиб тарк, бир энтиқди регистонда мажруҳ Арк” хўрлик тимсоли бўлган қизил байроқни итқитди. Сўнгра:

Хурриятнинг насимини туйиб Арк,
Ҳар ғиштида битта юлдуз уриб барқ,

–дея эрк завқидан суюнди. Шоир нафақат Аркни балки Минораи Калонни ҳам шу хилда жонлантириб, эрк сурурини кўтаринкилик билан тасвирлашга хизмат қилдирган. Шу ниятини ифодалаш мақсадида “дилхун минора” ва “Дилхуш минора”фаслларини ёзиб, биринчисида “етмиш йилки зор-интизор” бу кунни кутган Миноранинг “тутунга дўнган оҳ”ларини ифодалаб ёзади:

Карвонларга маёқ эди, хор бўлди,
Сарсонларга чирок эди, кўр бўлди.
Ўша машъум йигирманчи... Сунбула,
Таг-тубидан кўпоргудек зилзила,
Босқинчининг тўпларига тутилди,
Илдизи бут экан, омон қутилди.
Кулатолмай ёвлар бўлгач оввора,
Ном қўйдилар унга “Ажал Минора”. [5,34]

Шоир дастлабки байтда зулавофиъ–кўп қофиялиликдан, яъни дастлабки сатрдаги “карвонларга” сўзига кейинги сатрдаги “сарсонларга” сўзини, яна шу тартибда “маёқ эди-чирок эди” ва “хор бўлди-кўр бўлди” қофиялари тизимини тузиб, фақат оҳанг ўйноқилигини таъминлаш билан чекланиб қолмай, тазод ва радифлар воситасида поэтик фикрнинг жозибали ифодалаган.

“Истиклол, истиклол”, “Истиклол кунлари Фитрат боғида” каби фаслларда шу курашларда жасорат кўрсатганларни алқаркан, истиклол сўзини шунчаки эзгу сўз сифатидамас, балки инсоннинг ўз эрки, фикри ва эзгу сўзи учун курашларда эришган яшаш ҳуқуқини ифодаловчи ижтимоий моҳиятга эга ходиса сифатида таърифлайди:

Истиклол,
Истиклол,
Не буюк сўзсан?
Инсон толеида не суюк сўзсан?
Нечук йўлларингга аз рўзи азал
Одамзод жонидан пояндоз ёзар? [5,56]

Шоир дастлабки сатрни поэтик такрор асосидаги ҳаяжонбахшлигини кучайтириш мақсадида уч сатрга бўлса, кейинги сатрларда риторик сўроқ воситасида шундай натижага эришган. Аслида шу риторик сўроқлар эрк учун курашган халқнинг жасорати эди. “Широку Тўмариси”, Таробийси, Нажмиддин Кубродек соҳиб сиймони, Амир Темур соҳибкирони борлигини талмеҳ санъати воситасида эслатиб ўтади:

Бу халқни бир умр кул қилиб бўлмас,
Эркини ёкса ҳам кул қилиб бўлмас.
Кулидан тирилар самандар янглиғ,
Қанотин ҳар пати таратар яллиғ.

Уларга издош бўлиб, Абдулла Қодирий, Чўлпон, Фитрат, Усмон Носир, Файзулла Хўжалар эрк учун кураш майдонида чақнадилар. Натижада эрк тантанасидан иборат истиклол қарор топди. Унинг қувончини Фитрат боғида пилдираб ўйнаётган болакай чехрасида, шу боғ хиёбонида қўлма-қўл ушлаб кетаётган ошиқлар севгисида “хассасини нарига суриб” коматини адл тутиб бораётган нуронийлар шиддатида кўриш мумкин.

Достондаги ҳар бир фасл мустақил воқеа ёки воқелик тафсилоти ёхуд тасвирига бағишланган бўлса-да, ўша воқеа ёки воқеликнинг ҳар бири ўзидан олдинги воқеа ёки воқеликнинг изчил мантиқий

давоми сифатида ўзаро боғланиб, бутун дoston давомида яхлит лиро-эпик сюжетнинг шаклланишига хизмат қилган.

Истиклолнинг саккиз йиллиги тантанасида кутилмаган мўжиза содир бўлади: осмон узра парвоз қилаётган турналар қарвони хушнудлик кайфиятидаги одамлар боши узра бир чарх уриб, жануб томон парвозини давом эттиради.

Турналарнинг бундай қилиши ҳамма нарсадан ҳам яхшилик излаб ўрганган шоир юрагини жизиллатади, унинг кўнгил торлари чертилиб, қалами қоғоз узра сайр этади:

Тўлиндай қалқиди бирдан издиҳом,

Самога қадалди минг-минглаб нигоҳ.

Қарсақлар янгради,

Қолиш бардавом,

Тўйга тўёнами юбординг Оллоҳ?! (Ўша манба, 30-31 бет.)

Турналарнинг эркин парвози Истиклол барқарор этган эрка мувозий келтирилганлиги туфайли уларнинг қолиши самимий рамзий маъно касб этган. Шу сабабли шоир турналар парвозидан зўр хаяжонга тушади. Уларга оқ йўл тилаб:

Нурга нур талпинса, осмон нурланар,

Гулга гул талпинса, бўстон турланар,

Дилга дил талпинса, кувонч жўрланар,

Завққа завқ кўшдингиз, меҳмон турналар,

– дея таръсе санъатиға мурожаат этса, бошқа ўринда:

Йўлингиз оқ бўлсин, руҳингиз тетик,

Сафингиз бузмасин хавотир, ҳадик,

Баҳор қотиллари ҳали ҳам тирик,

Шундан юрагимда армон, турналар,

– дея алқаб туриб, кўнглидаги хавотирдан огоҳлантиради. “Баҳор қотиллари” – шунчаки турналар парвозига ҳалал етказувчиларгина эмас, балки мажозан истиклол ва эрк душманларини ҳам англатиб туриши билан эътиборга лойиқ поэтик образдир. Шоир бу образга яна янги поэтик маъно юклашни унутмайди:

Хайрият, баҳорни отиб бўлмайди,

Увада виждондай сотиб бўлмайди.

Баҳорга нобакор соҳиб бўлмайди,

Чекинманг, дуч келса тўфон, турналар.

Хулоса. Шоир поэтик талқинида баҳор рамзий маънода эрк тантанасини англатувчи моҳият касб этган, шу йўсинда дoston “Умидбахш якун” фасли билан ниҳоясига етган. Дарҳақиқат, шоир истиклол мавзусини Бухородаги тарихий воқелик фонидида ифодалаб, Р.Воҳидов тўғри таъкидлаганидек, “ўзининг чиройли истиклол номасини ярата олган”.

Шундай қилиб, Самандар Воҳидовнинг “Андуҳ”, “Сунбула” каби дostonлари нафақат шоир ижодида, балки миллий истиклол даври Бухоро адабий ҳаракатчилигида ўзига хос ўринга эга.

АДАБИЁТЛАР:

1. Ҳасанов Ш. XX асрнинг иккинчи ярми ўзбек дostonлари поэтикаси. Филол.фан.д-ри дисс... – Т., 2004.
2. Воҳидов С. Бухором бор, Бухором бор... (Болалар учун шеърлар, дostonлар, ривоятлар).– Бухоро: Бухоро, 1997.
3. Воҳидов С. Сунбула (Дoston, шеърлар, газаллар).– Бухоро: Бухоро, 2002.